

Leszczyński, Paweł A.

Z działalności Centralnego Archiwum Polonii w Orchard Lake

Dzieje Najnowsze 37/3, 255-257

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Paweł A. Leszczyński

Gorzów Wielkopolski

Z działalności Centralnego Archiwum Polonii w Orchard Lake¹

Omawiane poniżej roczniki stanowią obszerną dokumentację życia polonijnego w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, pieczołowicie utrwalaną przez historyka Polonii, archiwistę oraz duszpasterza — księdza prałata dr. Romana Nira². Od 1978 r. pełni on obowiązki w Centralnym Archiwum Polonii w Orchard Lake w stanie Michigan. Jest to jeden z najbardziejrenomowanych zakładów naukowych polonijnego Kościoła rzymskokatolickiego w USA, w którym działa ponad 500 parafii polskojęzycznych³.

W zależności od obranej metodologii amerykańska statystyka operuje liczbami od 7 do ok. 10 mln Amerykanów pochodzenia polskiego. Sytuuje to polską wspólnotę wśród innych grup etnicznych zamieszkujących to państwo, po Niemcach, Afroamerykanach, Irlandczykach, Anglikach, ludności indiańskiej (a zatem indygenicznej), Meksykanach i Włochach na ósmym miejscu⁴.

Polska diaspora w USA była i jest obecna w stanowych i federalnej legislatywach, mieliśmy także swoich reprezentantów w administracjach prezydentów J. Cartera i G. Busha seniora. Doradcą prezydenta Cartera do spraw bezpieczeństwa narodowego był prof. Zbigniew Brzeziński, a sekretarzem do spraw weteranów u Busha seniora — Edward Derwiński⁵.

Ks. dr R. Nir jest nie tylko kustoszem duchowej i materialnej spuścizny znaczącej części Polonii amerykańskiej, ale również jej aktywnym wyrazicielem. Temu służyć mają również oma-

¹ „Yearbook Polish American Archives — Rocznik Archiwum Polonii”, vol. 1/2003, The Central Archives of American Polonia in Orchard Lake, Orchard Lake, Michigan-Częstochowa 2003, s. 325; „Yearbook Polish American Archives — Rocznik Archiwum Polonii”, vol. 2/2004, The Central Archives of American Polonia in Orchard Lake, Orchard Lake, Michigan-Częstochowa 2004, s. 487.

² Obszerny opis życia i dokonań tej postaci przedstawił M. Szczerbiński w artykule *Ksiądz Prałat Roman Nir—duszpasterz, archiwista, historyk Polonii*, zamieszczonym w dedykowanej księdze pamiątkowej: *Historia i archiwistyka. Studia z dziejów Polski, Polonii i archiwistyki*, pod red. J. Farysia, D. A. Rymara i M. Szczerbińskiego, Gorzów Wlkp. 2004, s. 9-18.

³ A. Reczyńska, Z. Kudaś, *Polonia w Stanach Zjednoczonych Ameryki i w Kanadzie*, Ekspertyza nr 164 — czerwiec 1998, Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu RP, s. 5.

⁴ Ibidem, s. 1.

⁵ Ibidem, s. 2. Obszerny biogram (pierwszy na gruncie polskim, jeszcze w okresie PRL) Zbigniewa Brzezińskiego, został zamieszczony w *opracowaniu Administracja prezydenta Cartera. Noty biograficzne*, Instytut Badania Współczesnych Problemów Kapitalizmu, Warszawa 1976, s. 42-48.

wiane roczniki, obrazujące zróżnicowane pola aktywności polskiej diaspory, nie tylko w odniesieniu do Stanów Zjednoczonych.

Roczniki opublikowano w języku polskim, tylko niektóre dokumenty zostały zamieszczone w języku angielskim.

Tom nr 1/2003 ma czytelny układ wewnętrzny: artykuły, działalność Archiwum Polonii, inwentarze Archiwum Polonii, sylwetki Polonii oraz źródła w Archiwum Polonii.

Opracowania zamieszczone we wszystkich powyższych działaniach wyszły spod pióra R. Nira. Wśród artykułów zamieścił on opracowania odnoszące się do: katolickiego duszpasterstwa polskiego w Palestynie w latach 1940-1946, początków duszpasterstwa wśród Polaków w Tel-Awivie w 1941 r., osiedla dzieci polskich w Balachadi-Jamnagar w Indiach, istniejącego w latach 1942-1946, Szkoły Instruktoerek Gospodarstwa Wiejskiego im. S. Staszica w osiedlu polskim Valivade w Indiach, zbiorów muzealnych Gniazda 31 Sokolstwa Polskiego w Detroit, materiałów archiwalnych ks. prof. Franciszka Bolka. W tej pierwszej części „Rocznika” niezwykle interesujący jest artykuł dotyczący Archiwum Farmacji polonijnej w różnych stanach amerykańskich, aktywności na forum Amerykańskiego Stowarzyszenia Farmaceutycznego, jak również sylwetek wywodzących się z Polonii dziekanów wydziałów farmaceutycznych na uniwersytetach amerykańskich. Jest tu również omówiony udział polonijnych farmaceutów w polityce lokalnej stanowej, na szczeblach urzędniczych, jak również w działalności na polu rozlicznych organizacji pozarządowych, w tym polonijnych.

Wiele ważnych informacji czytelnikowi „Rocznika” dostarcza także sprawozdanie z działalności Centralnego Archiwum Polonii w Orchard Lake za 2002 r. Znajdują się tu wiadomości dotyczące historii Polonii w stanie Teksas, Connecticut, służby polskich kapelanów w armii USA, dane dotyczące pozyskanych kolekcji (w tym drogą darowizny), jak również o liczbie kwerend archiwalnych, informacji telefonicznych i korespondencyjnych o zasobach archiwum. Są też wiadomości odnoszące się do kontaktów naukowych, jak również o aktywności R. Nira jako reprezentanta Światowej Rady Badań nad Polonią.

W części „Rocznika” poświęconej inwentarzom zaprezentowany został inwentarz Archiwum Północnoamerykańskiego Studium Spraw Polskich w Orchard Lake.

W „Roczniku” została też omówiona sylwetka działacza polonijnego — Bogdana Bereznickiego.

W części poświęconej źródłom w Archiwum Polonii została zaprezentowana m.in. dokumentacja źródłowa Komitetu Narodowego Amerykanów Pochodzenia Polskiego.

We wszystkich opracowaniach „Rocznika” widać precyzję faktograficzną jej Redaktora. Zwraca uwagę interdyscyplinarna — by tak to określić — aktywność środowisk polonijnych w różnych sektorach życia społecznego USA.

„Rocznik Archiwum Polonii” nr 2/2004 ma identyczną strukturę wewnętrzną jak omówiony wyżej. W dziale artykułów R. Nir zamieścił swoje opracowania odnoszące się do Archiwum Polskich Sił Zbrojnych w Kanadzie w latach II wojny światowej, a także działalności Seminarium Świętych Cyryla i Metodego dla księży, seminarzystów i studentów prześladowanych w Polsce, którzy opuścili jej terytorium w latach 1939-1950. W tej części omawianego tomu na szczególną uwagę zasługuje artykuł pt. *Badania nad Archiwum Diecezjalnym w USA w latach 1978-1983*. Znajdują się w nim np. rekomendacje dotyczące sposobów organizowania archiwów kościelnych. Jest tu wzmianka o mającej miejsce w 1982 r. konferencji Amerykańskiego Stowarzyszenia Archiwistów w Bostonie — Sekcji Archiwów Religijnych. Dyskutowano tu m.in. o granicach jawności zbiorów instytucji wyznaniowych dla użytkowników zewnętrznych. Zdaniem jednego z referentów — poufność jest odpowiednikiem tajemnicy i stanowi przeci-

wieństwo swobodnego dostępu dla wszystkich. Można zatem mówić o ograniczeniach podmiotowych (w odniesieniu do osób) i przedmiotowych (w odniesieniu do pewnych kategorii akt)⁶.

W „Roczniku” zamieszczone zostało również sprawozdanie z działalności Centralnego Archiwum Polonii w Orchard Lake za 2003 r. Zostały w nim m.in. scharakteryzowane zespoły archiwalne nadesłane w roku sprawozdawczym — np. Archiwum Rady Narodowej RP na Emigracji — Oddział w Ameryce. W tej części ważne jest Archiwum Krajów Ujarzmionych Europy Środkowowschodniej, gdzie znajdują się materiały dotyczące m.in. Litwy, Łotwy, Estonii, Białorusi, Ukrainy, Węgier, Czech oraz Słowacji. Sprawozdanie ukazuje również inne dane dotyczące działalności placówki w 2003 r.

W części inwentarzowej R. Nir przedstawił zawartość Inwentarza Archiwum Kongresu Polonii Amerykańskiej — Południowa Kalifornia. W dziale personalnym zaprezentował zaś sylwetki ks. kanonika Antoniego D. Uwicia, wspierającego ośrodek w Orchard Lake, i inżyniera Tadeusza R. Gubali, archiwariusza Archiwum Armii Krajowej. Z kolei w części poświęconej źródłom przedstawił dokumentację dotyczącą uchodźców z państw Europy Środkowowschodniej po II wojnie światowej.

Dużą wartość badawczą mają zespoły akt zaprezentowane przez R. Nira w obu opisywanych wyżej rocznikach. Ich zadaniem jest popularyzacja dorobku działaczy polonijnych wszystkich generacji i reprezentujących różne środowiska. To dokumentacja losów Polaków w trudnym i krwawym dla jakże wielu ludzi XX w., lecz jednocześnie dowód determinacji, by w nowych warunkach — w nowej ojczyźnie kontynuować wielorakie działania na rzecz „starego kraju”, którego losy — pomimo odległości geograficznej — zawsze były i są bliskie środowiskom polonijnym. Roczniki ukazują aktywność Polaków w USA w różnych obszarach tamtejszego życia społecznego.

⁶ Szerzejna temat organizacji archiwów parafialnych i dostępu do nich — por. m.in. R. Kufel, *Problemy archiwów parafialnych*, „Studia Paradyskie”, t. XII/2002, s. 157-171.